

OLMOSHLAR (PRONOUNS) VA ULARNING TILNI O'ZLASHTIRISHDAGI O'RNI

Yusufova Mavluda Abdumutal qizi

Farg'ona Davlat universiteti Chet tillari fakulteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Pronouns are crucial in replacing nouns, facilitating smoother communication. In language acquisition, they help learners construct grammatically correct and contextually accurate sentences. This paper examines various pronoun types (personal, possessive, reflexive, relative) and their role in learning a new language. It focuses on the challenges learners face with complex pronoun systems, particularly in English and Uzbek. The analysis highlights how pronouns improve language proficiency by examining their syntactic and semantic functions..

Keywords: Pronouns, language acquisition, personal pronouns, possessive pronouns, reflexive pronouns, syntactic function, semantic function, language learning challenges, grammar.

Annotatsiya : Olmoshlar otlarni almashtirib, samarali muloqot qilishga yordam beradi. Til o'rganishda ular grammatik jihatdan to'g'ri va kontekstga mos jumlar tuzishda muhim rol o'ynaydi. Maqola olmoshlarning turli turlarini (shaxsiy, egallik, aks ettiruvchi, bog'lovchi) va ularning tilni o'zlashtirishdagi ahamiyatini tahlil qiladi. Ingliz va o'zbek tillaridagi murakkab olmosh tizimlari o'quvchilarga qiyinchiliklar yaratishi va ularni yengish yo'llari ko'rib chiqiladi;

Kalit so'zlar: Olmoshlar, Tilni o'rganish, shaxs olmoshlari, egalik olmoshlari, aks ettiruvchi olmoshlar, sintaktik funktsiya, semantik funktsiya, til o'rganishdagi qiyinchiliklar, grammatik.

Kirish

Olmoshlar, tilning ajralmas qismlaridan biri bo'lib, ular otlarni almashtirish vazifasini bajaradi. Tildagi boshqa grammatik birliklar singari, olmoshlar ham tilni samarali va ravon tarzda ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Bu maqolada olmoshlarning turlari, ularning sintaktik va semantik funksiyalari, tilni o'zlashtirishdagi o'rni, shuningdek, til o'rganuvchilariga duch keladigan qiyinchiliklar haqida so'z boradi. Til o'rganish jarayonida olmoshlarning to'g'ri va samarali ishlatilishi, o'rganuvchilarning grammatik jihatdan to'g'ri va aniq jummalarni tuzish malakasini rivojlantirishga yordam beradi. Ayniqsa, o'zbek va ingliz tillaridagi olmosh tizimlarining murakkabligi o'rganuvchilar uchun ba'zi qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi, bu esa maqolada ko'rib chiqiladi.

Olmoshlarning Turlari

Olmoshlar o'z vazifalari va grammatik shakllariga ko'ra bir nechta turga bo'linadi. Har bir tur o'ziga xos sintaktik va semantik funktsiyaga ega bo'lib, ular tilning grammatik tizimida o'z o'rnini egallaydi. Quyida olmoshlarning asosiy turlari keltirilgan.

Shaxs olmoshlari (Personal Pronouns) Shaxs olmoshlari (personal pronouns) — bu tilning eng asosiy va muhim grammatik birliklaridan biridir. Ular gapda nomlar (otlar) o'rnini egallab, jumlaning tarkibini soddalashtiradi va muloqotni yanada samarali qiladi. Shaxsiy olmoshlar gapda shaxsni yoki narsani bildiradi, lekin ularning asosiy vazifasi bu nomlarni takrorlamaslikdir. Shaxsiy olmoshlar, asosan, gapda subyekt (kim yoki nima amalga oshirayotganini bildiradi) va obyekt (kim yoki nima bilan harakat amalga oshirilganini bildiradi) sifatida ishlatiladi.

Shaxsiy Olmoshlarning Xususiyatlari

Shaxsiy olmoshlar har bir tilning sintaktik tizimiga asoslangan holda farqlanadi. Har bir tilda olmoshlarning o'ziga xos shakllari va ularning o'zaro o'rni mavjud. Ingliz va o'zbek tillaridagi shaxsiy olmoshlarning farqlari va o'xshashliklari, grammatik strukturalarda katta rol o'ynaydi.

I (men) - **We** (biz)

You (sen) - **You** (siz)

He/She/It - **They** (ular)

(u – erkak, ayol, narsa)

O'zbek tilida esa shaxsiy olmoshlar quyidagicha:

Men (I) - **Biz** (We)

Sen (You) - **Siz** (You)

U (He/She/It) - **Ular** (They)

Shaxsiy olmoshlarning muhimligi shundaki, ular gapning sub'ektini aniq ko'rsatib beradi va tilni ifodalashda katta ahamiyatga ega. Masalan, ingliz tilida “**She** is reading a book.” (U kitob o'qiyapti) yoki o'zbek tilida “**U** kitob o'qiyapti.” kabi jumlalarda olmoshlar sub'ektni bildiradi.

Egallik Olmoshlar (Possessive Pronouns) - bu olmoshlar kimningdir narsasiga tegishli ekanligini bildiradi. Ular, biror narsaning egasini ko'rsatadi va bu narsa kimga yoki nima uchun tegishli ekanligini ifodalaydi. Egallik olmoshlari o'quvchilarga narsaning kimga tegishli ekanligini aniq va ravon tarzda tushunishga yordam beradi.

Egallik olmoshlari asosiy vazifasi — otlarning egaligini yoki tegishliligini bildirishdir. Masalan, **mening kitobim, uning uyasi, bizning mashinamiz** kabi jumlalarda egallik olmoshlari narsaning kimga tegishli ekanligini ko'rsatadi. Ingliz va o'zbek tillarida egallik olmoshlari grammatik jihatdan o'zgaradi, ya'ni ular har bir tilning grammatik tuzilishiga mos ravishda ishlatiladi.

My(mening)

Your (sening, sizning)

His/Her/Its (uning)

Our (bizning)

Their (ularning)

Masalan, ingliz tilida “**My** book is on the table.” (Mening kitobim stol ustida) yoki o'zbek tilida “**Mening** kitobim stol ustida” kabi jummalarda olmoshlar narsaning kimga tegishli ekanligini bildiradi.

3. **Aks Ettiruvchi Olmoshlar (Reflexive Pronouns)**

Aks ettiruvchi olmoshlar, harakatning sub'ektga qaytishini yoki o'ziga qaratilganligini ifodalashda ishlatiladi. Ingliz tilida aks ettiruvchi olmoshlar quyidagicha:

Myself (o'zim)

Yourself (o'zing)

Himself/Herself/Itself (o'zi)

Ourselves (o'zimiz)

Yourselves (o'zingiz)

Themselves (o'zlari) Masalan, ingliz tilida “He looked at **himself** in the mirror.” (U o'zini ko'zgu oldida ko'rdi) yoki o'zbek tilida “U o'zini ko'zgu oldida ko'rdi” kabi jummalarda aks ettiruvchi olmosh harakatning o'ziga qaratilganligini bildiradi.

4. **Bog'lovchi Olmoshlar (Relative Pronouns)**

Bog'lovchi olmoshlar bir gapni boshqasiga bog'lash uchun ishlatiladi. Ingliz tilida bu olmoshlar quyidagicha:

Who (kim, kimlar)

Which (qaysi)

That (ki, u)

Whose (kimning)

O'zbek tilida esa bog'lovchi olmoshlar quyidagicha ishlatiladi:

Masalan, ingliz tilida “The person **who** helped me was kind.” (Men yordam bergan odam xushmuomala edi) yoki o'zbek tilida “Yordam bergan **kim** edi?” kabi jumlalarda bog'lovchi olmoshlar gaplar o'rtasida bog'lanishni ta'minlaydi.

Olmoshlarning Tilni O'zlashtirishdagi O'rni

Olmoshlarning tilni o'rganishdagi ahamiyati juda katta. Ular tilni ravon va aniq ifodalashda yordam beradi, grammatik jihatdan to'g'ri jumlar tuzishga yordam beradi, va o'quvchilarga tilni samarali va osonroq o'zlashtirish imkoniyatini taqdim etadi. Shaxsiy, egallik, aks ettiruvchi va bog'lovchi olmoshlar har biri til o'rganuvchilarga jumlalani to'g'ri tuzishda va kontekstga mos ravishda ishlatishda yordam beradi.

Olmoshlarni o'zlashtirish orqali o'quvchilar nafaqat grammatik jihatdan to'g'ri jumlar tuzishni o'rganadilar, balki turli vaziyatlarda ularni samarali ishlatishni ham o'rganadilar. Shuningdek, olmoshlar til o'rganuvchilariga murakkab jumlarni soddalashtirish imkoniyatini beradi. Masalan, olmoshlar yordamida uzun va murakkab jumlarni qisqartirish mumkin, bu esa tilni samarali va tez o'rganishda yordam beradi. Olmoshlarning asosiy funksiyalaridan biri jumlarni qisqartirish va murakkab tuzilmalarni soddalashtirishdir. Tilni o'rganishda shaxsiy, egallik, aks ettiruvchi, bog'lovchi va savol olmoshlarining har biri o'rganuvchilarga tildagi muhim grammatik elementlarni o'zlashtirishda yordam beradi. Shuningdek, olmoshlar til o'rgatishda kommunikatsiyani yanada qulay va samarali qilish imkoniyatini yaratadi.

Olmoshlarning Turlarining O'zaro Bog'liqligi

Olmoshlarning har biri o'ziga xos grammatik funksiyaga ega bo'lib, til o'rgatishda o'quvchilarni nafaqat o'rganish jarayonida, balki tilni kundalik muloqotda ham to'g'ri va aniq ishlatishda yordam beradi. Olmoshlar yordamida o'quvchilar:

Jumlalarni to'g'ri tuzadi: Olmoshlar, ayniqsa shaxsiy va egallik olmoshlari, tilni aniq va soddalashtirishda yordam beradi. Bu grammatikani o'zlashtirish jarayonini soddalashtiradi, chunki olmoshlar ko'pincha tilda ishlatiladigan takrorlarni qisqartirish imkonini beradi. Masalan, "Men uni ko'rdim" o'rniga "Uni ko'rdim" degan qisqartirilgan jumlani ishlatish mumkin.

Kontekstsiz jumlalarni ravon qiladi: Olmoshlar yordamida o'rganuvchilar jumlalarda boshqa shaxs yoki narsalar bilan aloqani aniq ko'rsatishga qodir bo'ladilar. Shaxsiy olmoshlar va egallik olmoshlari nafaqat o'rganuvchilarga tilni to'g'ri ishlatishni o'rgatadi, balki jumlalarda ma'lumotni qisqartirish va muloqotni yanada samarali qilish imkoniyatini yaratadi. Masalan, "O'zi men bilan keldi" yoki "Sizning uyingiz juda go'zal" kabi jumlar.

Murakkab jumlalarni soddalashtirish imkoniyatini beradi: Olmoshlar yordamida o'quvchilar uzun va murakkab jumlalarni qisqartirishni o'rganadilar. Bu, ayniqsa, sintaksisni o'zlashtirishda o'quvchilarga yordam beradi. Masalan, "U o'zining kitobini stol ustida qoldirdi" jumlasini "U kitobini qoldirdi" deb qisqartirish mumkin. Bu tilni yanada soddalashtirishga va undan samarali foydalanishga yordam beradi.

Tilni O'rganishda Yuzaga Keladigan Qiyinchiliklar

Olmoshlar tilni o'rganishda ba'zi qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Ayniqsa, murakkab olmosh tizimiga ega tillarda, o'rganuvchilar olmoshlarni to'g'ri ishlatishda muammolarga duch kelishlari mumkin. Ingliz va o'zbek tillaridagi olmosh tizimlari o'rtasidagi farqlar til o'rganuvchilarga ba'zi qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Grammatikaning Murakkabligi: Ingliz tilida olmoshlar ko'plab shakllarda ishlatiladi, bu tilni o'rganuvchilar uchun muammo bo'lishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi shaxsiy olmoshlar “**he**” (erkak) va “**him**” (uni) o'rtasidagi farqni tushunish va to'g'ri ishlatish zarur. O'zbek tilida esa bu farq kamroq, chunki “**u**” olmoshi bir xil tarzda ishlatiladi.

Olmoshlarning Tushunilishi: O'zbek tilida olmoshlar odatda aniq va qisqa bo'lib ishlatiladi, bu tilni o'rganishni soddalashtiradi. Ingliz tilida esa olmoshlar ko'proq murakkabroq shakllarga ega, bu o'rganuvchilarga qo'shimcha murakkabliklar yaratadi. Shuningdek, inglizcha olmoshlarning to'g'ri ishlatilishi, o'rganuvchining tilni to'g'ri tushunishiga va grammatik jihatdan mukammal nutq shakllanishiga yordam beradi.

Olmoshlarning To'g'ri Qo'llanishi

Ingliz tilida olmoshlarni to'g'ri ishlatish grammatik va semantik jihatdan muhimdir. O'zbek tilida esa "u" olmoshi ham sub'ekt, ham ob'ekt sifatida ishlatiladi, bu soddalashtirilgan tizimni yaratadi, lekin ba'zan noaniqliklar keltirib chiqaradi.

Xulosa

Olmoshlar tilni o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Ularning sintaktik va semantik funksiyalari, til o'rganuvchilarga grammatik jihatdan to'g'ri va ravon nutq qurishga yordam beradi. Ingliz va o'zbek tillaridagi olmosh tizimlari o'xshash bo'lsa-da, ular orasidagi farqlar o'rganuvchilarga ba'zi qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun, olmoshlarni o'zlashtirish orqali til o'rganuvchilar yozma va og'zaki nutq malakalarini yaxshilashlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Azizov, B. (2004). *Ingliz tili grammatikasi*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.

Kirilov, V. (2010). *Ingliz tilidagi olmoshlar va ularning sintaktik funksiyalari.* Moskva: Yuridik va filologiya nashrlari.

Muradova, N. (2015). *Ingliz tilini o'rganishda tilshunoslik asoslari.* Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.

Jabborov, T. (2013). *Tilni o'rganish va grammatikani o'rganish metodikasi.* Farg'ona: Farg'ona Davlat universiteti nashriyoti.

Williams, S. (2009). *English Pronouns: A Comprehensive Guide.* Cambridge: Cambridge University Press.

Greenbaum, S., & Quirk, R. (2004). *A Student's Grammar of the English Language.* London: Longman.

Xasanov, J. (2007). *O'zbek tilining grammatikasi: Olmoshlar (Ikkilamchi nashr).* Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.

Crystal, D. (2003). *English Grammar: A Function-Based Introduction.* London: Routledge.

Keshayev, R. (2010). *O'zbek tilida olmoshlarning roli va ularning o'rganilishi.* Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.

Carter, R., & McCarthy, M. (2006). *Cambridge Grammar of English: A Comprehensive Guide to Spoken and Written Grammar and Usage.* Cambridge: Cambridge University Press.